

Αντιλήψεις σε θέματα εφαρμογών σύγχρονης βιολογίας

Μια ποιοτική μελέτη μαθητών λυκείου

Περίληψη

Τα τελευταία χρόνια οι σύγχρονες κοινωνίες βιώνουν την αλματώδη πρόοδο της επιστημονικής έρευνας σε θέματα γενετικών καινοτομιών. Σκοπός της εργασίας είναι να διερευνηθούν αντιλήψεις και στάσεις απέναντι σε τέτοιες εφαρμογές. Αποτελεί μια ποιοτική προσέγγιση που διεξήγαγαν μαθητές Λυκείου ενώ οι συνεντευξιαζόμενοι ήταν κυρίως συμμαθητές τους. Η μελέτη εστιάζει σε θέματα αναπαραγωγής και κλωνοποίησης του ανθρώπου, θέματα που άπτονται των φυσικών επιστημών και αποτελούν μεγάλο ενδιαφέροντος ζήτημα, σε παγκόσμιο επίπεδο.

Abstract

In recent years, modern societies experience a rapid progress of scientific research in genetic innovations' issues. Purpose of this paper is to explore the perceptions and attitudes towards such applications. It is a qualitative approach which was conducted by high school students while the interviewees were mainly their schoolmates. The study focuses on issues of reproduction and human cloning, issues in the area of science, globally controversial and great interest.

1. Εισαγωγή

Οι εντυπωσιακές εφαρμογές της σύγχρονης βιολογίας οδηγούν σε προβληματισμούς που άπτονται των βασικών αξιών του ανθρώπινου πολιτισμού, συνοδευόμενους από νομικά, ιατρικά, φιλοσοφικά, κοινωνικά και θεολογικά διλήμματα. Έτσι η υποβοηθούμενη αναπαραγωγή και η κλωνοποίηση αποτελούν αντικείμενα μελέτης, συζητήσεων και συγκρούσεων στις πολύμορφες και πολυπολιτισμικές σημερινές κοινωνίες.

Στο σύγχρονο σχολείο η διδακτική των Φυσικών Επιστημών προσπαθεί να εστιάζει στη φυσικο-επιστημονική γνώση, τη σχολική της εκδοχή και τη καθημερινή-βιωματική γνώση των μαθητών (Κουλαϊδής 2001), με στόχο τη διαχείριση κοινωνικο-επιστημονικών ζητημάτων αναδεικνύοντας έτσι και την ηθική διάσταση αυτών (Μπενιάτα 2009). Ο στόχος αυτού δεν είναι μόνο η μάθηση του συγκεκριμένου περιεχομένου των ΦΕ αλλά και η καλλιέργεια δεξιοτήτων επιχειρηματολογίας και λήψης απόφασης, ως αναγκαίο χαρακτηριστικό των επιστημονικών πρακτικών (Μπενιάτα 2009).

Η αλματώδης εξέλιξη στο χώρο της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής οδηγεί την επιστημονική κοινότητα σε σκεπτικισμό τόσο για τους αναδυόμενους ηθικούς προβληματισμούς όσο και για τις μελλοντικές εφαρμογές των χρησιμοποιούμενων μεθόδων. Για τους ανθρωπολόγους η υποβοηθούμενη αναπαραγωγή αποτελεί πρόσφορο έδαφος για την επανεξέταση κλασικών ανθρωπολογικών ζητημάτων (Καντσα 2015). Ποικίλα ζητήματα προκύπτουν σχετικά με την

ηλικία των υποψήφιων γονέων και την ικανότητα αυτών μεγαλύτερης ηλικίας να ανταποκριθούν στα καθήκοντά τους (Perla 2001), σχετικά με την επιλογή φύλου - κάτι που ίσως παρεμβαίνει στην αυτονομία του ανθρώπου (Βιδάλης 2007) - ή και σε σχέση με την επιλογή βιολογικών χαρακτηριστικών, όπως το χρώμα ματιών κ.α., θέματα που άπτονται της προσωπικής αυτονομίας του ατόμου (Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη 2005).

Το 1971 ο James Watson προειδοποιεί ότι για τη σύγχρονη επιστήμη η ανθρώπινη κλωνοποίηση βρίσκεται πολύ κοντά (Bowring 2004) και η Dolly έρχεται να ενισχύσει την πεποίθηση ότι η κλωνοποίηση ανθρώπων μπορεί να είναι εφικτή. Τα ΜΜΕ την προβάλλουν σαν πραγματικότητα με οπαδούς που την υποστηρίζουν ως την πλέον αποτελεσματική εναλλακτική μέθοδο υποβοηθούμενης αναπαραγωγής (Strong 2008), ενώ πολλοί εναντιώνονται θεωρώντας ότι η αναπαραγωγική κλωνοποίηση προσβάλλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια με την έννοια του καθορισμού της διαμόρφωσης της προσωπικότητας ενός ατόμου (George et al 2002, Annas, 1998) αλλά και διότι το έμβryo που προκύπτει δε δημιουργείται προς χάρη της ίδιας του της δημιουργίας, αλλά για την επίτευξη των σκοπών των ενηλίκων (Κόϊος 2003).

Στα πλαίσια αυτά η Βιοηθική εξυπηρετώντας τον ορισμό και το αντικείμενο της κάνει προσπάθεια ηθικής προσέγγισης του τρόπου με τον οποίο λαμβάνονται οι αποφάσεις αναφορικά με την υποβοηθούμενη αναπαραγωγή και την κλωνοποίηση (Gorovitz 1977) και δημιουργεί τις προϋποθέσεις εκείνες στις ανθρώπινες αξίες που θα επηρεάσουν ζητήματα δημόσιας πολιτικής σχετικά με αυτές (Παπαδοπούλου 2015).

Μεθοδολογία

Στόχος της παρούσας μελέτης είναι, μέσω της διδασκαλίας κοινωνικο-επιστημονικών θεμάτων στα πλαίσια των ΦΕ, οι μαθητές να διερευνήσουν αντιλήψεις και στάσεις απέναντι στα υπό εξέταση θέματα αλλά και να μελετήσουν τις συγκεκριμένες εφαρμογές. Στην έρευνα υιοθετήθηκε ποιοτική προσέγγιση με στόχο το βάθος και όχι το εύρος αναδεικνύοντας νέες πληροφορίες και συσχετισμούς χωρίς όμως την επιβεβαίωσή τους (Adamson et al. 2004, Ambert et al. 1995). Το είδος ποιοτικής έρευνας που χρησιμοποιείται είναι η ημιδομημένη συνέντευξη ως μέθοδος συλλογής αλλά και παραγωγής ποιοτικών δεδομένων (Βρυωνίδης 2010). Ως ερευνητικό εργαλείο η συνέντευξη επιτρέπει την πρόσβαση στον τρόπο που βλέπουν οι άλλοι τα πράγματα και στις σκέψεις που κρύβονται πίσω από συμπεριφορές και τα λεγόμενα τους (Κεδράκα 2008). Οι προσωπικές απόψεις του εξεταστή και η τάση του να εκμαιεύσει απαντήσεις που μπορούν να οδηγήσουν σε αλλοίωση των στοιχείων και στην προκειμένη περίπτωση η έλλειψη της απαραίτητης εμπειρίας των μαθητών που παίρνουν τις συνεντεύξεις, συγκαταλέγονται στα μειονεκτήματα της προσέγγισης (Βάμβουκας 1991). Από την πλευρά του συνεντευξιαζόμενου μειονέκτημα συνήθως αποτελεί η διστακτικότητά του να αναφερθεί σε προσωπικές του απόψεις. Το δείγμα αποτελείται από 20 μαθητές από τις τρεις τάξεις του ΓΕΛ Γαζίου, και 10 ενήλικες από την περιοχή του Γαζίου του Δήμου Μαλεβιζίου νομού Ηρακλείου. Έγινε προσπάθεια στο δείγμα των συνεντευξιαζόμενων για ίση εκπροσώπηση των δύο φύλων, διαφορετικών επιπέδων οικογενειακής κατάστασης, απασχόλησης, ή ηλικίας στους ενήλικες. Για τις συνεντεύξεις καθορίστηκαν προσωπικά ραντεβού, σε χώρο απομονωμένο, εξασφαλίζοντας το κατάλληλο κλίμα στον συνεντευξιαζόμενο (Παρασκευόπουλος 1993). Μετά την απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων ακολούθησε η επεξεργασία τους. Τα κείμενα των συνεντεύξεων αποκωδικοποιήθηκαν (κωδικοποίηση α' τάξης) και ομαδοποιήθηκαν κατά τέτοιο τρόπο (κωδικοποίηση β' τάξης), ώστε να προκύπτουν οι κατηγορίες των ζητημάτων καθώς και οι στάσεις απέναντι τους (Παπαϊωάννου et al. 2009)

2. Αποτελέσματα

Από τις πρώτες κιόλας κωδικοποιήσεις διαφαίνεται η επανάληψη μοτίβων, επιτρέποντας την εξαγωγή σχετικών συμπερασμάτων, με τις απόψεις των ενηλίκων να δείχνουν παγιωμένες, αμετακίνητες και ενίοτε ανειλικρινείς. Κοινό σημείο στους μαθητές/τριες είναι το ότι γνώριζαν την υποβοηθούμενη αναπαραγωγή αλλά δυσκολεύονταν να την περιγράψουν, ενώ στους ενήλικες η δυνατότητα περιγραφής και η αναφορά των μειονεκτημάτων, έστω και περιορισμένη, αποδίδεται στα άτομα υψηλότερου μορφωτικού επιπέδου ανεξαρτήτως φύλου στις ηλικιακές ομάδες 30-40 και 40-50 ετών. Επίσης κοινός παρανομαστικός μαθητών και ενηλίκων αποτελεί το ότι θέλουν να ξέρουν τυχόν ασθένεια των ίδιων ή του κυοφορούμενου παιδιού, αν και σε σχέση με το παιδί, αν υπήρχε σοβαρό πρόβλημα, δεν ξέρουν αν θα διέκοπταν την κύηση, επικαλούμενοι το «θέλημα θεού». Οι περισσότεροι ενήλικες τάσσονται υπέρ της τεχνητής γονιμοποίησης, που όμως δεν θεωρούν φυσιολογικό τρόπο τεκνοποίησης, αν και για κάποιους άντρες του δείγματος θα το προτιμούσαν από την υιοθεσία χαρακτηρίζοντας το ως «πραγματικά δικό τους παιδί», ενώ μαθητές και μαθήτριες στο συγκεκριμένο θέμα αμφιταλαντεύονται. Οι γυναίκες συνεντευξιαζόμενες αναφέρονται συχνά γενικά και αόριστα, σε «επιπλοκές» στο θέμα της τεχνητής γονιμοποίησης με τις περισσότερες από αυτές να είναι χαμηλού ή μεσαίου μορφωτικού επιπέδου. Η κλωνοποίηση είναι ελάχιστα κατανοητή, εντούτοις η πλειοψηφία εκφράζεται αρνητικά για τη χρησιμότητα της με ελάχιστους να γνωρίζουν και να δέχονται τη θεραπευτική κλωνοποίηση.

3. Συμπεράσματα

Η μελέτη αυτή επιχείρησε μια προσέγγιση της σημερινής πραγματικότητας μέσα στη σύγχρονη πολυπολιτισμική, πολυπαραγοντική και παγκοσμιοποιημένη κοινωνία. Παρακολουθώντας τις σκέψεις και συλλογισμούς μαθητών αλλά και ενηλίκων για τα εξεταζόμενα θέματα, διαπιστώνεται ότι αναδύονται διαρκώς νέοι προβληματισμοί και υπάρχει ελλιπής ενημέρωση. Αυτοί οι προβληματισμοί διαφοροποιούνται ανάλογα την ηλικία, το φύλο, το μορφωτικό και κοινωνικό επίπεδο και τις θρησκευτικές πεποιθήσεις παραμένοντας αφορμές εποικοδομητικών συζητήσεων και αναζητήσεων.

4. Βιβλιογραφία

Βάμβουκας, Μ. (1991). Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία, Αθήνα, Γρηγόρης σ.σ 229.

Βιδάλης, Τ. (2007). «Βιοδίκαιο, Πρώτος τόμος, Το πρόσωπο», Δημοσιεύματα Ιατρικού Δικαίου και Βιοηθικής εκδ.Σάκκουλα Αθήνα –Θεσσαλονίκη

Βρυωνίδης, Μ. (2010). Σημειώσεις του ΠΜΣ «Φύλο και Νέα Εκπαιδευτικά Περιβάλλοντα στην Κοινωνία της Πληροφορίας». Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Καντσά, Β. (2015). Μεταβαλλόμενες σχέσεις. Συγγένεια και ιατρικώς υποβοηθούμενη αναπαραγωγή. (In)FERCIT www.in-fercit.gr Εργαστήριο Μελετών Οικογένειας και Συγγένειας Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Κεδράκα, Κ. (2008). Μεθοδολογία λήψης συνέντευξης Στο :<http://www.adulteduc.gr>

Κόϊος Ν. (2003). Η ηθική θεώρηση των τεχνικών παρεμβάσεων στο ανθρώπινο γονιδίωμα. Εκδ. Σταμούλη, Αθήνα.

Κουλαϊδής, Β. (2001). Διδακτική των Φυσικών Επιστημών: αντικείμενο και αναγκαιότητα, Στο Β. Κουλαϊδής (επιστ. ευθ.), Διδακτική των Φυσικών Επιστημών, (τόμος Α, σελ. 25-50), Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.

Κουνουγέρη- Μανωλεδάκη, Έ. (2005). Τεχνητή Γονιμοποίηση και Οικογενειακό Δίκαιο: Ο νέος ν.3089/2002 για την ιατρικά υποβοηθούμενη αναπαραγωγή, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη.

Παπαιωάννου, Α., Θεοδωράκης Ι., & Γούδας, Μ.(2009). Κεφάλαιο 16: Ποιοτικές – ερμηνευτικές μέθοδοι έρευνας στη φυσική αγωγή (σελ.341-364) του βιβλίου «Για μία καλύτερη φυσική αγωγή»Θεσσαλονίκη

Παπαδοπούλου, Δ. (2015) Ειδικά Θέματα Βοηθητικής

Παρασκευόπουλος, Ι. (1993). Μεθοδολογία επιστημονικής έρευνας, τ. Α΄ κ΄ Β Αθήνα σ.σ129.

Adamson, J., Gooberman-Hill, R., Woolhead, G., & Donovan, J. (2004). 'Questerviews': Using questionnaires in qualitative interviews as a method of integrating qualitative and quantitative health services research. *Journal of Health Services Research and Policy*, 9(3), 139-145

Ambert, A.-M., Adler, P.A., Adler, P. & Detzner, D.F. (1995). Understanding and Evaluating Qualitative Research. *Journal of Marriage and Family*, Vol. 57, No. 4, pp. 879-893.

Annas GJ.(1998). Why we should ban human cloning. *N Engl J Med*, 339:122–125

Bowring F.(2004) Therapeutic and reproductive cloning: A critique. *SocSci Med*, 58:401–409

George J. Annas, Lori B. Andrews and Rosario M. Isasit. (2002). Protecting the Endangered Human: Toward an International Treaty Prohibiting Cloning and Inheritable Alterations, *American Journal of Law & Medicine*, 28 (2002): 151-178

Gorovitz, S. (1977). Bioethics and Social Responsibility. *The Monist*, 60, 3Perla L. Is in-vitro fertilization for older women ethical? A personal perspective. *Nurs Ethics*. 2001, 8(2):152-8

Strong C. (2008) Cloning and adoption: A reply to Levy and Lotz. *Bioethics*, 22:130–136